

Україна у період Руїни

Знати персоналії: Івана Виговського, Юрія Немирича, Юрія Хмельницького, Павла Тетері, Івана Брюховецького, Петра Дорошенка, Івана Сірка, Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича.

Терміни: Руїна, «великий згін», Чигиринські походи.

Період Руїни - період історії України другої половини XVII століття, що відзначився розпадом української державності, загальним занепадом та кровопролитними війнами на території України. Частіше за все під Руїною розуміють період *від смерті гетьмана Богдана Хмельницького (1657) до початку гетьманства Івана Мазепи (1687).*

Особливості:

- Територіальний розкол Гетьманщини на Лівобережну та Правобережну.
- Громадянська війна між претендентами на гетьманську булаву
- Матеріальні та людські жертви (*особливо постраждало Правобережжя!*)
- Втручання у внутрішні справи Гетьманщини сусідніх держав: РП, МЦ, Кримського ханства, Османської імперії

Гетьмани Руїни

Іван Виговський (1657-1659рр.)

|

Юрій Хмельницький (1659-1663рр.)

/

Правобережжя

Павло Тетеря (1663-1665рр.)

Петро Дорошенко (1665-1676рр.)

Юрій Хмельницький (1678-1681рр.)

\

Лівобережжя

Іван Брюховецький (1663-1668рр.)

Дем'ян Многогрішний (1668-1672рр.)

Іван Самойлович (1672-1687рр.)

Внутрішня та зовнішня політика гетьманів Руїни

Гетьман	Внутрішня політика	Зовнішня політика
---------	--------------------	-------------------

Іван Виговський, 1657-1659рр.	1.Зміцнив становище козацької старшини та православної шляхти, роздаючи землі, що призводило до зростання соціальної напруженості. 2.Придушив повстання полтавського полковника М. Пушкаря та кошового отамана Я. Барабаша, підбурюване Москвою (1658 р.). 3. Не зміг приборкати промосковськи налаштовану старшину, тому російська армія в 1659 р., підтримуючи заколотників, захопила лівобережжя України. 4. У жовтні 1659 р. зрікся гетьманської булави, передав її вже обраному новому гетьманові Ю. Хмельницькому та виїхав до Польщі	1.Активізував зв'язки з Кримом, Швецією, домовився про перемир'я з Польщею. 2. Підписав Гадяцький договір (1658 р.) із Річчю Посполитою: А) Гетьманщина як Велике князівство Руське (Київське, Чернігівське, Брацлавське воєводства)входить разом із Польщею та Великим князівством Литовським до Речі Посполитої як рівноправна держава. Б)Король Речі Посполитої обирається на загальному сеймі. В) Велике князівство Руське очолює гетьман, обраний довічно козацтвом, шляхтою та духівництвом і затверджений королем. Г)Вища законодавча влада у Великому князівстві Руському належить обраним Національним зборам. Д)Велике князівство Руське має незалежну фінансову, податкову й судову системи, власні гроші, збройні сили; правочинство ведеться українською мовою. Е)Козакам гарантуються права та вольності. Є)Передбачене скасування унії на території Великого князівства Руського, православні урівнюються в правах із католиками. Ж) Польські феодали повертаються в Україну, відновлюються велике землеволодіння, кріпацтво, повинності й податки селян і міщан, що існували до 1648 р. З)Гетьман втрачає право на самостійні міжнародні зв'язки. УВАГА! Автором ідеї Гадяцького договору був Юрій Немирич – український магнат, державний діяч і дипломат. Він очолив українську делегацію на сеймі, де у 1659р. відбувалася ратифікація (затвердження парламентом) Гадяцького договору. Брав участь у Конотопській битві. 3. Укладення Гадяцького договору спричинило російсько-українську війну 1658-1659рр. Під час неї І. Виговський розгромив 100-тисячну московську армію під Конотопом
---	--	--

		(червень 1659 р.), але через власну непопулярність не зміг скористатися результатами перемоги.
Юрій Хмельницький, 1659-1663 рр.	1. Після підписання Слободищенської угоди лівобережні козаки перестали визнавати владу Ю. Хмельницького. Лівобережні козаки обрали наказним гетьманом Якіма Сомка. 2. Хмельницький ходив на лівобережну Україну з військом з метою об'єднання України. Але був розбитий військами Григорія Ромадановського, що переважали за кількістю, і після цього він не міг згуртувати достатньо війська. 3. За підтримкою Москви у 1660 році наказним гетьманом (тимчасово виконуючим обов'язки гетьмана) Лівобережжя, яке перебувало під контролем Московського царства гетьманом обрано Якіма Сомка, який гетьманував до 1663 року. 4. Після зречення Ю.Х. постригся у ченці.	1. Промосковська орієнтація. 1659р. – уклав з МЦ Переяславські статті, за якими: А) Російські війська розташовуються в усіх великих містах. Б) Козакам заборонено вести війни й підтримувати зовнішні відносини без дозволу царя. В) Обрання гетьмана й старшини має відбуватися тільки з ухвали московського царя. Г) Козаки мають брати участь у московських війнах. Д) Українська церква підпорядковується московському патріархові 2. 1660р. – Чуднівська кампанія – козацькі, татарські та московські війська здійснили похід проти РП і зазнали поразки. Московські війська капітулювали, а Ю. Хмельницький був змушений підписати з поляками Слободищенський трактат. 3. Слободищенський договір (трактат) : А) Відновлюється Гадяцький договір 1658 р. Б) Велике князівство Руське не створюється, Україна отримує лише автономію на чолі з гетьманом. В) Українська армія зобов'язується взяти участь у воєнних діях проти Московської держави
Павло Тетеря (П), 1663-1665рр.	1. 1663-1664рр. Спробував об'єднати Правобережжя та Лівобережжя за допомоги поляків і кримських татар, але невдало. 2. Змушений постійно приборкувати антигетьманські виступи полковників. 3. Не мав широкої підтримки українського населення.	1. Орієнтувався на Польщу, продовжуючи політику І. Виговського. 2. Вимагав від Речі Посполитої рівноправ'я православної та католицької церков, підтвердження привілеїв козацької старшини, початку мирних переговорів із Московською державою.

	4. У 1665 р. призначив наказним гетьманом М. Ханенка, проте до смерті так і не зрікся гетьманства. У 1666 р. виїхав до Польщі	
Іван Брюховецький (Л), 1663-1668рр.	1. Був обраний на <i>Чорній раді</i> у Ніжині (на раді, крім козаків, була присутня чернь-селяни та міщани). 2. Стратив своїх конкурентів: Я.Сомка та І.Золотаренка. 3. Намагався встановити контроль над Правобережжям. 4. Побоюючись утратити гетьманство через загальне незадоволення, заявив про вихід України з-під влади Москви й перехід під турецький протекторат (1668 р.). 5. Був убитий козаками за наказом П.Дорошенка (коли той здійснив похід на Лівобережжя).	1. Дотримувався промосковської орієнтації. 2. 1665р. – поїхав до Москви і підписав там <i>Московські статті</i>, які вкрай обмежували суверенітет Гетьманщини: А) Українські землі переходять під безпосередню владу московського царя. Б) Вибори гетьмана — тільки з дозволу царя. В) Збільшується кількість московських військ в Україні (у всіх великих містах). Г) Збирання податків, які надходили до царської скарбниці, покладається на царських урядників. Д) Гетьманові забороняється вступати в дипломатичні відносини. Е) Київський митрополит підпорядковується московському патріархату 3. Підписав <i>Андрусівське перемир'я 1667</i> р. між Московською державою та Річчю Посполитою (див. окрему таблицю).

Петро Дорошенко (П), 1665-1676рр.	1. Часто скликав козацькі ради, де вислуховував рядових козаків. 2. Спирався на підтримку київського митрополита. 3. Щоб не залежати від старшини, створив 20-тисячний корпус найманців-сердюків. 4. Установив нову митну лінію на українському кордоні, почав карбувати власну монету. 5. У 1668 р. об'єднав Лівобережжя, був проголошений гетьманом усієї України. За це був названий <i>«сонцем Руїни»</i>. 6. У 1669 р. повернувся на Правобережжя, щоб протистояти антигетьманському заколоту. На Лівобережжі залишився наказний гетьман Д. Многогрішний, який за відсутності П. Дорошенка був проголошений гетьманом Лівобережжя. 7. Пограбування Правобережжя татарами й турками, наступ польської армії та лівобережного гетьмана І. Самойловича призвели до відставки П. Дорошенка (зрікся булави на користь І. Самойловича).	1. Не визнав Андрусівської угоди 1667р., але Польща змусила правобережних козаків підкоритися. 2. У 1669 р. уклав із Туреччиною союзний договір (Корсунські статті), які являли собою договір про протекторат, із метою відновлення єдності України. 3. 1672р. – разом з турецько-татарськими військами взяв участь у поході проти РП, який закінчився поразкою поляків та підписанням <i>Бучацького миру</i> (умови див. у окремій таблиці).
Дем'ян Многогрішний (Л), 1668-1672рр.	1. Обраний гетьманом Лівобережної України за відсутності П. Дорошенка. 2. Прагнув послабити роль старшини на користь гетьманської влади.	1. Підписав із Московською державою <i>Глухівські статті 1669 р.:</i> • московські воєводи залишалися тільки в п'ятьох містах; • козацький реєстр становив 30 тис. осіб; • гетьман мав право на наймане військо - <i>компанійців</i> (1 тис. осіб); • податки збиралися козацькою старшиною; • обмежений перехід селян у козацтво; • гетьманові заборонялося вступати в зовнішні відносини;

	3. Був заарештований за доносом козацької старшини, відправлений на заслання до Сибіру за звинуваченням у державній зраді	• резиденція гетьмана переносилася до Батурина.
Іван Самойлович (Л.) 1672-1687рр.	1.Посилив гетьманську владу. 2.Продовжував політику наділення старшин землею. 3. Організував «<i>Великий згін</i>» — переселення українців із Правобережжя на Лівобережжя, щоб підірвати економіку підвладної П. Дорошенку території. 4. Брав участь у обороні Чигирина від турецько-татарських військ у 1677р. та 1678р.	1.Підписав із Москвою <i>Конотопські статті 1672</i> р.: • гетьманові заборонено підтримувати зовнішні відносини без царської згоди, особливо з П. Дорошенком; • заборонено допомагати П. Дорошенку в його боротьбі з Річчю Посполитою; • гетьман не мав права карати та позбавляти старшину посад без згоди старшинської ради; • <i>розпущені наймані гетьманські війська (компанійці)</i> 2. 1687р. – козаки на чолі з І.Самойловичем та московські війська на чолі з В.Голіциним зробили спробу здійснити похід проти Кримського ханства (<i>1-й Кримський похід</i>), який зазнав поразки. У невдалому поході звинуватили І.Самойловича, за це він був позбавлений булави та відправлений до Сибіру.
Юрій Хмельницький (III), 1678-1681рр.	1.Ставленик Туреччини, яка прагнула зберегти контроль над Україною, васал турецького султана. Був проголошений турками «князем Сарматії». 2. Здійснив із турецько-татарською армією <i>Чигиринські походи</i> з метою встановлення повного контролю над Правобережжям (у Чигирині знаходилася залога лівобережних козаків, підконтрольних І.Самойловичу). <i>1677р. – перший Чигиринський похід</i>, турецько-татарським військам не вдалося захопити місто.	1.Орієнтація на Османську імперію.

	1678 р.- другий Чигиринський похід – попри героїчну оборону козаків, турки й татари захопили місто і сплюндрували його . 3. Після підписання Бахчисарайського мирного договору 1681 р. (див. окрему таблицю) позбавлений гетьманської булави та страчений турками	
--	--	--

Міжнародні договори щодо України доби Руїни

Назва, дата	Сторони	Умови
Андрусівський договір, 1667р.	Річ Посполита Московське царство	1.Термін дії: 13,5 років. 2.Поділ укр. земель по Дніпру: Правобережжя – РП, Лівобережжя – МЦ. 3. Київ через 2 роки перейде до РП. 4.Запорозька Січ – <u>під контролем РП і МЦ.</u>
Бучацький мир, 1672р.	РП, Османська імперія, Дорошенко	1.Подільське воєводство відходило до Османської імперії; вся територія східного та західного Поділля за Бучацьким договором відійшла до Османської Імперії (від Бучача по Брацлав) 2.Визнавалася влада Петра Дорошенка на Брацлавщині і Південній Київщині; з цих земель виводилися всі залоги Речі Посполитої 3.Річ Посполита зобов'язувалася сплатити Османській імперії контрибуцію за зняття облоги Львова і щорічно платити 22 тисячі золотих дукатів данини.
Бахчисарайський мир, 1681р.	Османська імперія, Московське царство	1.Кордон між Османською імперією і Московською державою встановлювався по Дніпру, султан і хан зобов'язались не допомагати ворогам Московії. 2.Османська імперія приєднувала південну Київщину, Брацлавщину і Поділля, а

		Московська держава - Лівобережну Україну, Київ. Запоріжжя формально ставало незалежним. 3. Упродовж 20-ти років територія між Дніпром і Бугом залишалася незаселеною та обумовлювалася відсутністю будівництва нових фортець і укріплень.
«Вічний мир», 1686р.	РП, МЦ	1. Річ Посполита визнавала за Московським царством Лівобережну Україну. 2. Річ Посполита отримувала 146 тис. рублів компенсації за відмову від претензій на Київ (купівля Києва) 3. Північна Київщина, Волинь і Галичина відходили до Речі Посполитої. 4. Південна Київщина й Брацлавщина, дуже спустошена османсько-татарськими і московськими нападами, мала стати «пусткою», нейтральною територією між Московією і Річчю Посполитою. 5. Поділля залишалося під владою Османської імперії (в 1699 було приєднано до Речі Посполитої). 6. Запоріжжя - <u>під контролем Московії</u>

Петро Дорошенко – «сонце Руїни»